

**مقاله پژوهشی: اندیشه‌ها، آرا، نظرات و رهنمودهای ولایت فقیه
(حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی))
در قالب محورهای راهبردی اداره امور در ارتش جمهوری اسلامی ایران**
[20.1001.1.20084897.1399.19.83.1.8](https://doi.org/10.1001.1.20084897.1399.19.83.1.8)

عبدالعلی پورشاسب^۱، مهدی قربانعلی^۲

پذیرش مقاله: ۹۹/۱۱/۰۸

دریافت مقاله: ۹۹/۰۹/۲۲

چکیده

سطح راهبردی اداره امور ارتش که از سطوح مدیریتی یکی از دستگاه‌های نظام ج.ا.ایران است را می‌توان بر اساس اصول و موازین علمی رایج و پذیرفته‌شده دنیای معاصر، از گفتمان ولایت فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)) احصا و تدوین نمود. بنابراین از آنجایی که نظام ج.ا.ایران، نظامی است که بر اساس موازین دین مبین اسلام و گفتمان ولایت فقیه پدید آمده و به حیات خود ادامه داده؛ می‌توان با احصا و طبقه‌بندی گفتمان ولایت فقیه در قالب سطوح مختلف راهبردی مدیریت آن را جهت اداره امور هر یک از دستگاه‌های اجرایی نظام جمهوری اسلامی ایران تدوین و همچنین مبنایی را جهت مطالعه و بررسی اندیشمندان فراهم نمود. در این تحقیق برای دستیابی به نتایج از روش‌های متنوع تحقیق کیفی مانند تحلیل محتوا، تحلیل گفتمان و نظریه مبنایی استفاده گردیده است. جامعه آماری تحقیق حاضر حدود ۱۵۰ نفر از فرماندهان و مدیران راهبردی هستند که طی ۴۰ سال اخیر در مشاغل راهبردی انتصاب داشته‌اند.

بر اساس یافته‌های تحقیق، حفظ اصول و ارزش‌های دینی، دفاع از استقلال، امنیت مرزها، حفظ نظام و انقلاب، ارتقای آمادگی و تقویت بنیه دفاعی با تأکید بر خوداتکایی، اهداف اصلی و مردمی بودن، مکتبی بودن و معنویت، نوآوری و خودباوری، شناخت و بصیرت به همراه سبک زندگی اسلامی، اساس دگترین و ارتقای آموزش، اولویت کار، تلاش و استقامت، تحول و هم‌افزایی، عدالت‌محوری و مدیریت انقلابی و جهادی به همراه ظلم‌ستیزی و استکبارستیزی در کنار ارتباط با کشورهای دوست و همسایه اساس سیاست‌های اداره امور ارتش ج.ا.ایران را تشکیل می‌دهند و ابعاد شش‌گانه به همراه مؤلفه‌های آن‌ها که در اجرای سیاست‌ها و راهبردها برای دستیابی به اهداف مورد استفاده قرار می‌گیرند در بخش نتیجه‌گیری به‌طور کامل اشاره شده است.

واژگان کلیدی: محورهای راهبردی، اداره امور، گفتمان ولایت فقیه، ارتش جمهوری اسلامی ایران

^۱ استاد، علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ دانش‌آموخته دکتری، علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) Ghorbanali.N@gmail.com

مقدمه

تغییرات سریع در معادلات نظامی دنیای ناامن کنونی، بسیاری از مناطق جهان را با چالش‌های مختلف روبرو کرده است؛ در این دوران وجود ارتش‌های قدرتمند در عموم نظام‌های سیاسی، بیشتر از گذشته، از اهمیت و ضرورت برخوردار گردیده است. امروزه، اندیشمندان و نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل، جملگی بر این نظرند که برخورداری هر نظام و حاکمیتی از آمادگی نظامی که در سایه وجود یک سازمان نظامی توانمند حاصل می‌آید، از عناصر کلیدی «قدرت ملی» آن کشور محسوب می‌گردد.

به همین دلیل در دنیای کنونی بسیاری از دولت‌ها، وجود نیروهای مسلح را پیش‌نیازی برای بقای ملی قلمداد می‌کنند و هیچ جایگزینی برای علاج و دفع نگرانی‌های ناشی از اداره امور حکومت بدون وجود نیروهای نظامی ندارند. نیروهای مسلح هر کشوری متناسب با سیاست‌ها، راهبردها و دکترین‌های تدوین‌شده، طیفی از اقدامات مانند تهاجم و دفاع را برای کسب قدرت نظامی و تحقق مأموریت دنبال می‌کنند. کارکرد نیروهای مسلح به‌طور کلی برای تحکیم و توسعه امنیت دفاعی در سطح ملی، از طریق اداره صحیح امور معنا پیدا کرده و اجرا می‌شود.

در راستای به‌کارگیری قدرت نظامی به‌منظور حفاظت از منافع ملی، «اداره امور ارتش‌ها» به روش علمی و کاربردی سازمان نظامی را هدفمند نموده و از این طریق تغییرات بنیادی در ساختار و تشکیلات، حرفه‌ای کردن کارها و ارتقای اثربخشی، تحقق اهداف راهبردی و کسب پیروزی قاطع را فراهم می‌آورد. در واقع «اداره امور ارتش‌ها» ایجاد مکانیزم تصمیم و پیاده‌سازی یک فرآیند علمی خردمندانه در طرح‌ریزی جامع اهداف و سیاست‌های دفاعی در تولید قدرت نظامی را تبیین و با تدوین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها باعث جهت‌گیری مطلوب در تعیین ضوابط و رویه‌های موردنیاز، اقدامات جاری و اجرایی می‌گردد و ایجاد آسیب و انحراف در مدیریت و فرماندهی را به حداقل می‌رساند و با ایجاد هماهنگی در روابط و ارتباط قدرت نظامی با سایر نظام‌های موجود در جامعه، شرایطی را فراهم می‌نماید که قدرت نظامی برای تحصیل اهداف خود، قابلیت برتر و مطلوبی را کسب و کارکردهای نیروی مسلح در پشتیبانی از سیاست‌های امنیت ملی، تهاجم، دفاع و بازدارندگی را افزایش می‌دهد.

امروزه شرایط ویژه حاکم در دنیای ناامن، ناظر بر اعمال قدرت شبکه سلطه جهانی به سرکردگی آمریکا در بسیاری از کشورهای جهان به پشتوانه قدرت نظامی است. حضور آمریکا در منطقه و محاصره جمهوری اسلامی ایران، پایگاه‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی و آتش‌افروزی آشکار علیه مسلمانان، حاکمیت بر تبلیغات و رسانه‌های جهانی، فریب افکار عمومی و مانند آن از یک‌طرف و تهدیدات خارجی علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران شامل:

ادعاهای مرزی و ارضی نسبت به جمهوری اسلامی ایران، تقویت جنبه نظامی و پیمان‌های منطقه-ای بدون حضور ایران، برهم زدن توازن قدرت به نفع رقبای جمهوری اسلامی ایران، تلاش نظام سلطه برای براندازی، ناکارآمد نشان دادن و استحاله نظام، ضدیت گروه‌های اپوزیسیون غیرقانونی و ارتباط منسجم آن‌ها با سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای غربی در جهت فعالیت‌های براندازانه

علیه نظام اسلامی و مانند آن دلایل آشکاری برای استحکام و ارتقای قدرت نظامی علیه دشمنان است.

همچنان که فرمانده معظم کل قوا (مدظله‌العالی) در این زمینه می‌فرمایند: «اگر ما خیال کنیم که دوران ایجاد امنیت نظامی و انتظامی تمام شده است، برداشت درستی نیست. دشمن هر جا بتواند، ایجاد ناامنی می‌کند. هر وقت دشمن بتواند، ناامنی نظامی و انتظامی را بر این ملت تحمیل می‌کند.» (بیانات در دیدار گروه کثیری از سپاهیان و بسیجیان مشهد: ۱۳۷۸/۶/۱۰)

حال با توجه به اهمیت قدرت نظامی در جهان حاضر و عنایت به اینکه ارتش جمهوری اسلامی ایران تحت فرماندهی ولی‌فقیه قرار دارد، بنابراین اصول و مبانی اداره امور را بر گفتمان ولی‌فقیه قرار داده که خود ترجمانی است از آموزه‌های دین مبین اسلام، این پژوهش قصد دارد با بازنگری و به‌روزرسانی محورهای راهبردی اداره امور از دیدگاه ولایت‌فقیه در ارتش جمهوری اسلامی ایران، بپردازد، محورهایی که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و روابط بین آن‌ها در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برای اداره امور ارتش جمهوری اسلامی ایران تدوین شده باشد و مدل منسجمی باشد که با تنظیم منطقی عوامل و مؤلفه‌های اصلی راهبردی، روابط بین آن‌ها را به بهترین شکل ممکن ترسیم نموده باشد. بنابراین مسئله این پژوهش عبارت است از: "ارائه اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت‌فقیه در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران."

اهمیت این تحقیق در ایجاد وفاق نظری و اجماع فکری در حوزه اداره امور از منظر ولایت‌فقیه، میان خبرگان و دست‌اندرکاران و تصمیم‌گیرندگان راهبردی در ارتش مؤثر خواهد بود.

- زیرساخت‌های نظری را برای بهره‌برداری توسط مراکز علمی و پژوهشی راهبردی از گفتمان احصاء شده برای طراحی راهبردی اداره امور در سایر سازمان‌های ن.م را فراهم می‌نماید.

ضرورت در این تحقیق بدین گونه خواهد بود که در صورت وجود انحراف از انتظارات ولایت‌فقیه در اداره امور ارتش، میزان آن مشخص نشده و احتمالاً این انحراف در اثر گذشت زمان بیشتر شده و مدیران حال و آینده این سازمان را از نیل به اهداف دور خواهد نمود. هکچنین هدف اصلی این تحقیق "تدوین اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت‌فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران می‌باشد" و اهداف فرعی آن عبارت‌اند از:

۱- تبیین گفتمان حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران

۲- تبیین گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران

^۱ دکترین، اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا، نظارت و ارزیابی.

سؤال اصلی تحقیق نیز عبارت است از: "اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران، کدام اند؟" و سؤالات فرعی آن عبارت‌اند از:

- گفتمان حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران چیست؟

- گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در قالب محورهای راهبردی اداره امور، در ارتش جمهوری اسلامی ایران چیست؟

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق:

با بررسی‌های انجام‌شده تاکنون پژوهش منسجمی در حوزه تدوین مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های اداره امور آجا بر اساس گفتمان ولایت فقیه در مقطع دکتری انجام‌نشده است، مضافاً اینکه پژوهش‌های متنوعی دیگری در حوزه برخی مؤلفه‌ها و مفاهیم مرتبط با اداره امور آجا انجام‌شده که ارزنده و قابل بهره‌برداری هستند. محقق با مراجعه به دانشگاه عالی دفاع ملی، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، پژوهشکده دفاع مقدس، معاونت پژوهش‌های راهبردی آجا، مرکز مطالعات راهبردی آجا، ایران داک (مرجع دانشنامه‌های ایران) و دانشگاه‌های دارای مقطع تحصیلات تکمیلی آجا، پژوهش‌ها و مقالات علمی مرتبط با متغیرهای اصلی تحقیق را موردبررسی قرار داده که به شرح زیر می‌باشد:

آقای علیرضا نادری در رساله خود تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری در ارتش ج.ا.ا و ارائه الگویی مناسب با تأکید بر رهنمودها و اوامر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، می‌فرماید: تمامی حوزه‌های فردی (شامل ابعاد انگیزشی و شخصیتی) و سازمانی (شامل ابعاد فرهنگ‌سازمانی، ساختار سازمانی، شیوه و سبک رهبری و سیستم پاداش)، همگی بر خلاقیت و نوآوری در آجا تأثیر دارند. همچنین تأثیر تمامی ۳۰ عامل استخراج‌شده از بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر خلاقیت و نوآوری نیز اثبات‌شده و مورد تأیید قرار گرفت.

آقای رضا کرم‌نیا در رساله خود تحت عنوان "ارائه الگوی راهبردی دفاعی بر اساس اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، می‌فرماید: اصول و مبانی اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) شامل دفاع از تمامیت ارضی، شهادت‌طلبی، ولایت محوری، عبادت بودن دفاع، حفظ اسلام، آمادگی روحی و دفاع از منافع مسلمین در حول محور ابعاد شش‌گانه معنوی، مردمی،

سیاسی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی استوار می‌باشد و مؤلفه‌های اصلی تشکیل‌دهنده اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) عبارت از ارزش محوری (شامل اسلام محوری، تکلیف محوری و شهادت‌طلبی)، انسان‌محوری (شامل مردمی کردن دفاع، ارتقای روحیه، نهراسیدن از دشمن، تأکید بر حفظ وحدت، ایجاد اعتمادبه‌نفس ملی و داشتن روحیه خودباوری) و توان محوری (شامل تقویت بنیه دفاعی، ضرورت خودکفایی، حفظ آمادگی، ایجاد موازنه قوا و وجود بازدارندگی در نیروهای مسلح) می‌باشد.

آقای اصغر اکبری پورکانی در مقاله خود تحت عنوان "مؤلفه‌های نظامی امنیت از دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)" می‌فرماید: حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) با تأکید بر بخش امنیت، نقش بسزای ن.م را به‌عنوان کلیدی‌ترین عنصر امنیت در حفظ تمامیت ارضی متذکر شده و در این خصوص به مؤلفه‌های مهمی در جهت تقویت امنیت نظامی ساماندهی ن.م و تأکید بر وجود نظم و رعایت سلسله‌مراتب نیروهای نظامی و انتظامی، وحدت نیروهای مسلح اعم از ارتش، سپاه و بسیج، ایجاد روحیه احساس مشترک و تحکیم کارایی ن.م اشاره می‌نمایند.

آقای فرهاد درویشی در مقاله خود تحت عنوان "ابعاد امنیت در اندیشه و آرای حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، می‌فرماید: حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) فراتر از بعد دنیوی و علاوه بر آن، به بعد اخروی امنیت اصالت داده و درعین‌حال، در جنبه مادی یا دنیوی نیز اهمیت والاتری برای بعد سیاسی امنیت قائل بوده‌اند.

آقای محمدقاسم سبجانی در مقاله خود تحت عنوان امامت و رهبری، الگوی برتر فرماندهی و مدیریت در اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرماید: بر اساس آرا و اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) فرماندهی در ن.م می‌بایستی جوهره و جنسی از نوع هدایت داشته باشد تا بتواند رابطه فرماندهی و فرمان‌پذیری را در چارچوب آموزه‌های دینی و مبتنی بر ارزش‌های انسانی برقرار سازد. فرمانده در مجموعه‌های سازمانی ن.م بیش از افراد تحت فرماندهی خود نیازمند داشتن ظرفیت ایمانی و خصال والای انسانی است و این امر مهم میسر نمی‌شود مگر از طریق تأدیب و تربیت خویشتن. امامت و رهبری در نیروهای مسلح بعد از تحقق عامل بسیار مهم مسئولیت‌پذیری توأم با معنویت، متکی به دانش، خرد، اطلاعات، آگاهی‌های نظامی و ... فرمانده است.

آقای مهدی چهارپاشلو در مقاله خود تحت عنوان استراتژی نظامی از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، می‌فرماید: استراتژی به‌عنوان موضوعی قدیمی در علوم و فنون نظامی، قرن‌هاست که راهگشا و هدایت‌کننده جنگ بوده است. دولت‌ها و ملت‌ها از استراتژی برای مدیریت سیاست خارجی، نیروهای مسلح، تولید تسلیحات، در یک هماهنگی بسیار تنگاتنگ با سایر منابع و نیروهای سیاسی، اقتصادی، اکولوژیکی و روانی کشور استفاده می‌کنند تا بدین ترتیب آزادی عمل سیاسی خود را حفظ کرده یا حوزه قدرت و اقتدار ملی را گسترش دهند. دیدگاه‌های متعددی در این مقوله وجود دارد. این مقاله تلاش داشته که موضوع استراتژی به‌ویژه استراتژی نظامی را از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی و تحقیق قرار دهد.

آقایان هادی مرادپیری و رضا مقیسه در مقاله خود تحت عنوان اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا، حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، می‌فرماید: اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در سه بعد مفهومی الگوی عمومی اندیشه دفاعی یعنی مبانی اعتقادی، تحولات محیطی و تجارب و افکار قابل ترسیم است. در بعد مبانی اعتقادی، ایشان «مفاهیم و تعاریف جهاد و مبارزه»، «صلح و مبارزه»، «فلسفه جهاد و مبارزه» و «فضائل، مزایا، بهره‌ها و برکات جهاد آن» را به‌خوبی ترسیم کرده‌اند. در بعد تجارب و افکار نیروهای مسلح «علل موفقیت و پیروزی»، «آمادگی فردی، یگانی و سازمانی»، «اصول، راهبردها و تاکتیک‌ها» و «ویژگی‌های مجاهدان» را ترسیم و تأکید می‌نمایند و همچنین در بعد تحولات سیاسی و امنیتی نیز ایشان در بعد خارجی «دشمن‌شناسی» و در بعد داخلی «بسیج مردمی» را برای جهاد و مبارزه به‌خوبی ترسیم و تأکید می‌نمایند.

آقای قاسم روان بخش در مقاله خود تحت عنوان نقش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در دفاع هوشمند با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، می‌فرماید: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در راستای توسعه دیپلماسی می‌توان از راه‌کارهایی مانند تقویت مؤلفه‌های بنیه دفاعی با تأکید بر نوین‌سازی و هوشمند سازی تجهیزات، ارتقای منابع انسانی و سامانه‌های فرماندهی، ارتقای فناوری‌های نوین و هوشمند و سامانه‌های اطلاعاتی، رعایت اصول پدافند غیرعامل، سرمایه‌گذاری وسیع و در سطح بالا در زمینه تحقیق و توسعه علوم روز دفاعی، کسب اعتبار و وجهه مثبت بین‌المللی از طریق اقناع افکار عمومی جهان و گسترش دیپلماسی عمومی، تنظیم سیاست‌ها بر اساس قواعد و هنجارهای پذیرفته‌شده بین‌المللی و تلاش برای تحقق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ استفاده نمود.

آقای محمدحسین جمشیدی در کتاب خود تحت عنوان مبانی و تاریخ اندیشه‌های نظامی در جهان بیان فرمودند که حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) به‌عنوان یک اندیشمند و صاحب‌نظر برجسته در اندیشه‌های فقهی و نظامی و به‌عنوان رهبری کننده یکی از جنگ‌های طولانی قرن معاصر، عملاً اصولی را در عرصه اندیشه‌های نظامی خود به منصفه ظهور رسانیده‌اند که اهم آن‌ها عبارت‌اند از:

- ۱- ایمان به هدف متعالی و مقدس یا همان جهاد فی سبیل ...
 - ۲- اطاعت از فرماندهی
 - ۳- تکیه بر امدادهای الهی
 - ۴- اتکا به نیروی مردمی در جنگ
 - ۵- خودباوری، خوداتکایی و فقدان وابستگی به اجانب در رزم و جهاد
 - ۶- اخلاق جنگی و رعایت اخلاق در جنگ
 - ۷- تکیه بر ارزش‌ها، معنویات، حفظ سلامت فکری، روحی و جسمی نیروها
 - ۸- ایجاد وحدت بین قوای نظامی و مردمی
 - ۹- جنگ اعتقادی یا جنگ در راه آرمان و اعتقادات والا و نفی هرگونه سلطه غیر خدایی
 - ۱۰- توجه به تمرکز قوا در جنگ
 - ۱۱- توجه به اسلحه و فناوری (تکنولوژی) به‌مثابه ابزار
 - ۱۲- توجه به سلاح و صلاح، یعنی بودن اسلحه در دست انسان صالح
 - ۱۳- نفی جنگ هسته‌ای و تکیه بر جنگ متعارف
 - ۱۴- نگرش تکلیفی و مسئولیتی به جنگ
 - ۱۵- تکیه بر نقش اساسی انسان، باور، اراده و عمل او در جنگ
 - ۱۶- نفی یأس و نومیدی در بین رزمندگان
 - ۱۷- استفاده از تجارب دیگران
 - ۱۸- توجه به اطلاعات، آمادگی و برنامه‌ریزی در جنگ (جمشیدی، ۱۳۸۳: ۶۰۰ - ۵۵۹)
- حضرت امام خمینی (ره) جهاد اسلامی را مبارزه با شرک‌ها، بی‌عفتی‌ها، چپاول‌ها، بیدادگری‌ها و ستمکاری‌ها می‌داند. (همان: ۴۳۸)
- همچنین آقای محمدحسین جمشیدی در همان کتاب، اندیشه‌های نظامی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را بیان فرموده و عنوان می‌دارند: معظم له معتقدند که دفاع از اسلام تنها به دفاع از

میهن اسلامی ختم نمی‌شود و گستره چنین جهادی، بسیار وسیع و میدان‌داران آن، رجال سیاسی، علمی، فرهنگی و هنری‌اند که همواره باید آماده دفاع از اسلام باشند. ایشان ضمن تأکید بر استفاده از تمامی ظرفیت‌ها و مقدرات قدرت ملی، اعم از نیروهای مسلح به‌عنوان مظهر دفاع، آحاد مردم و دستگاه‌های مختلف کشور، در راستای جهاد دفاعی، اعتقاد دارند که پشتوانه زوال‌ناپذیر دفاع، بسیج مردمی - نیروهای رزم‌دیده و تکمیل ارتش بیست‌میلیونی است که در آن آحاد مردم آماده دفاع از انقلاب، میهن و نظام اسلامی باشند. معظم له اهم اهداف دفاعی را شامل دفاع از اسلام، دفاع از انقلاب و نظام اسلامی، دفع تجاوز دشمن، دفاع از تمامیت ارضی کشور، دفاع از استقلال، شرف، آرمان‌ها و ارزش‌های ملت، دفاع از حق خود، افزایش اقتدار دفاعی/امنیتی با بهره‌گیری از همه امکانات و ارتقاء توانمندی‌های دفاعی و قدرت بازدارندگی می‌دانند. (همان: ۶۰۳ - ۶۰۲)

- مفهوم شناسی:

اداره امور: اداره عبارت است از نظم اجتماعی خاصی که بر اساس آن عده‌ای از افراد بشر به‌منظور رسیدن به یک سلسله هدف‌های نسبتاً مشخص با یکدیگر همکاری می‌کنند؛ به این معنی که تصمیماتی را اتخاذ می‌نمایند و تصمیماتی را به مرحله‌ی اجرا درمی‌آورند (حقیقی، ۱۳۷۸: ۱۴).

ارتش: واژه ارتش، از ریشه لاتینی آرماتا اقتباس شده و در اصل به مفهوم وسایل و ابزار ناوگان جنگی بوده که به زبان اسپانیولی به آن آرمادا یا نیروی دریایی گفته می‌شده است. در قرون وسطی، این واژه به‌طور کلی و عمومی، به امکانات دولت، ملت یا مجموعه‌ای اجتماعی، سیاسی، مذهبی و اقتصادی اطلاق می‌شده که به‌طور سلسله‌مراتبی سازمان‌دهی گردیده و با دارا بودن اقتدار عالی و با قدرت، با تهدیدات خارجی و داخلی مقابله و امنیت را برقرار می‌کرده است. ارتش در معنی مفهوم محدود آن به بخش مهمی از مجموعه‌ی امکانات و وسایل نظامی اطلاق می‌شود که به‌منظور دفاع از مرزهای یک منطقه یا اجرای مأموریت راهبردی در عملیاتی مشخص به کار گرفته می‌شود (ادیبی سده، ۱۳۸۸: ۲۵۶).

عموماً به مجموع سپاهیان و قوای مسلح یک کشور، واژه ارتش نیز اطلاق می‌شود. این کلمه جزئی از کلمه ارتشدار («سپاهی، لشکری») است و در زبان پهلوی ارتشتار بوده است. ارتش بزرگ‌ترین یگان تاکتیکی نیروهاست و از دو سپاه و یا بیشتر به‌اضافه عده‌های پشتیبانی تشکیل می‌شود. جدای از معنی لغوی ارتش، اکثر اوقات بابیان لفظ ارتش، نظر همگان به معنی خاص آن معطوف می‌شود ولی واقعیت آن است که لغت ارتش مفهومی فراگیر و عام دارد و شامل تمام قوای مسلح می‌شود (رستمی، ۱۳۸۷: ۶۹).

ارتش جمهوری اسلامی ایران: در نظام ج.ا.ا، واژه ارتش به مجموعه فرماندهی کل، ستاد مشترک، نیروهای زمینی، هوایی، دریایی و سازمان‌های وابسته به آن‌ها اطلاق می‌شود (روزنامه رسمی ج.ا.ایران، ۱۳۶۶: ۱).

گفتمان: گفتمان‌ها اعمالی هستند که به‌طور سیستماتیک موضوعاتی را شکل می‌دهند که خود سخن می‌گویند. گفتمان‌ها درباره موضوعات صحبت نکرده و هویت موضوعات را تعیین نمی‌کنند؛ آن‌ها سازنده موضوعات بوده و در فرآیند این سازندگی مداخله خود را پنهان می‌دارند. از این رو، معنا بخشیدن و تعریف از طریق موقعیت‌های اجتماعی به دست می‌آید که از جانب به‌کارگیرندگان گفتمان‌ها اشغال شده است. بنابراین، معانی و مفاهیم، نه از درون زبان، بلکه از درون اعمال تشکیلاتی و ارتباطات اجتماعی - سیاسی قدرت ناشی می‌شوند. گفتمان، عبارت از پدیده، مقوله یا جریان اجتماعی است. به تعبیر بهتر، گفتمان جریان و بستری است که دارای زمینه‌ای اجتماعی است. اظهارات و مطالب بیان‌شده، گزاره‌ها و قضایای مطرح‌شده، کلمات و عبارات مورداستفاده و معانی آن‌ها، جملگی بستگی به این نکته دارند که مطالب بیان‌شده، گزاره‌های مطرح‌شده، قضایای مفروض و دیگر مطالب، کی، کجا، چگونه، توسط چه کسی، له یا علیه چه چیزی یا چه کسی صورت گرفته‌اند. به بیان دیگر، بستر زمانی، مکانی، موارد استفاده و سوژه‌های استفاده‌کننده هر مطلب، گزاره و قضیه تعیین‌کننده شکل، نوع و محتوای هر گفتمان به شمار می‌روند. گفتمان، صورتی خاص، هم از کاربرد زبان و هم از تعامل اجتماعی است (خلیلی، ۱۳۹۰: ۸۸).

ولایت‌فقیه: ولایت‌فقیه یکی از مباحث مهم فقه سیاسی شیعه است که پس از پیروزی انقلاب به‌عنوان یکی از پایه‌های اصلی نظام اسلامی، از اهمیت بیشتری در ایران برخوردار شده است. یکی از مباحث مهم در این باره، بحث درباره اختیارات فقیه است که ولایت امر را به عهده گرفته است. در سال‌های اولیه انقلاب به تدریج مشکلاتی پیش آمد که حکایت از آن داشت که جامعه را تنها بر اساس احکام اولیه و ثانویه شرع نمی‌توان اداره نمود؛ بلکه معضلاتی وجود دارد که برای حل آن‌ها لازم است فراتر از این احکام رفت. به این جهت طرح اختیارات گسترده‌تری برای فقیه عهده‌دار اداره جامعه ضروری می‌نمود. ظهور و بروز این گونه مسائل حکومتی ابعاد بیشتری از صحت نظریه ولایت‌فقیه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) را آشکار نمود. ایشان در مواجهه با چنین مسائلی به‌صراحت از اختیارات گسترده دولت اسلامی تحت ولایت‌فقیه جامع‌الشرایط سخن گفته و به اجرایی کردن نظریه ولایت مطلقه فقیه که سال‌ها پیش از پیروزی انقلاب بدان قائل بود؛ پرداخت. حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) با توجه به ضرورت حکومت و اداره دینی جامعه و مقتضیات زمانی و مکانی ناشی از شکل‌گیری حکومت شیعی به این نتیجه رسیدند که اختیارات وسیعی را

برای حاکم اسلامی بیان کنند که مبنای آن «مصلحت نظام» بوده و گفته می‌شود که در لابه‌لای کلمات فقهای پیشین نیز می‌توان به مبنای این نگرش دست‌یافت (افتخاری، ۱۳۸۴: ۵۱۸).

محورهای اداره امور: محورهای مدیریت راهبردی حول ۹ محور اهداف، سیاست‌ها، رهنامه، برنامه-ریزی، هدایت، سازمان‌دهی، هم‌آهنگی، پیاده‌سازی و اجرا و نظارت و ارزیابی تعریف، مصوب و اجرایی می‌شوند (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۰: ۳).

سیاست‌ها: سیاست یک برنامه عمومی عملی است که نحوه دست‌یابی به هدف و حوزه رفتار مسئولان اجرایی را بیان و تعیین کرده و درعین‌حال وسیله مؤثری برای واپایش عملیات است (رضائیان، ۱۳۸۷: ۱۱۶).

اهداف: هدف نتیجه یا پایانی است که کوشش‌ها را به سمت خود هدایت می‌کند. هدف را می‌توان نتیجه عملیات دانست که مقصود از برنامه‌ریزی، دست‌یابی به آن است. اهداف، مبنایی برای برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، ایجاد انگیزه و واپایش است. اهداف، نتایج نهایی فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده است و بیان می‌کند که چه چیزی، در چه زمانی انجام شود. (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۲۲۰)

دکترین: به‌طورکلی راهبرد، تدوین‌کننده. «اهداف». اولویت‌مند بوده و سپس «امکانات» (منابع) و «شیوه‌ها و روش‌ها» (رهنامه) را در یک برنامه اقدام «جهت حصول به اهداف در یک چارچوب مشخص» به یکدیگر مرتبط می‌سازد (کاردان، ۱۳۹۰: ۱۹).

برنامه‌ریزی: عمل یا فرآیند یافتن و تنظیم کردن مقررات و نظام برای اجرای یک کار یا رشته‌ای از کارها (صدری افشار و همکاران، ۱۳۷۵: ۲۰۵) مجموعه فعالیت‌های هماهنگ و هوشمندانه برای تعیین اقداماتی که انجام آن‌ها با توجه به محدودیت‌های موجود برای نیل به وضعیتی است که مطلوب تلقی می‌شود (نوروزی، ۱۳۸۵: ۱۷۸).

هدایت: راهنمایی (صدری افشار و همکاران، ۱۳۷۵: ۱۱۷۳) یکی از وظایف اساسی مدیر، هدایت و سرپرستی نیروی انسانی سازمان است. این وظیفه، یعنی تلاش برای ایجاد انگیزه و رغبت در زیردستان جهت دست یافتن به اهداف سازمان و باارزش‌های فرد و ارزش‌های حاکم بر جامعه ارتباط دارد. وظیفه هدایت شامل ۳ بخش رهبری، انگیزش و ارتباطات است. (رضائیان: ۱۳۶۹، ۲۵۴)

سازماندهی: عمل سازمان دادن، پدید آوردن نظام در چیزی یا جایی (صدری افشار و همکاران، ۱۳۷۵: ۶۵۱) فرآیند اطمینان یافتن از وجود منابع ضروری و فیزیکی و انسانی برای انجام دادن برنامه‌ها و رسیدن به اهداف سازمانی و مشخص کردن فعالیت‌ها، تقسیم‌کار به شغل‌ها و

وظایف مشخص و شناسایی روابط اختیار میان گروه‌ها و اشخاص در یک سازمان (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۹۶)

هماهنگی: فرآیند ترکیب سازمان، منابع و وظایف بخشی برای برآورده ساختن اهداف (نوروزی، ۱۳۸۵: ۶۷۳) فرآیندی است که طی آن، مدیران، کوشش‌های افراد و واحدهای سازمان را در راستای یکپارچگی هدایت می‌کنند. (زاهدی و همکاران: ۱۳۸۳، ۸۳) هماهنگی مجموعه‌ای از مکانیزم‌های ساختاری و انسانی است که برای مرتبط ساختن اجزای هر سازمان با یکدیگر، برای تسهیل کسب اهداف سازمانی طراحی می‌شود (رضائیان: ۱۳۶۹، ۱۶۲)

پیاده‌سازی و اجرا: بعضی از صاحب‌نظران مراحل پیاده‌سازی و اجرا را باهم می‌دانند و برخی نیز مجزا، با توجه به ماهیت پیاده‌سازی که از جنس برنامه‌ریزی مقدماتی و عملیاتی است، می‌توان اجرا را که از جنس اقدام عملیاتی است امری مجزا دانست و این نکته در برنامه‌ها، در سطح کمیت و کیفیت بالاتر، مهم‌تر و نمایان‌تر خواهد بود (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰، ۳۷۵).

نظارت: مراقبت برای اطمینان از درستی کاری (انوری، ۱۳۸۱: ۷۸۵۱) عمل یا فرآیند مراقبت برای اطمینان از درستی کاری (صدری افشار و همکاران، ۱۳۷۵: ۷۸۵۱)

ارزیابی: عمل یا فرآیند یافتن ارزش چیزی (همان: ۷۵) سنجش و اندازه‌گیری کار و نتیجه به‌دست‌آمده با مقیاس و شاخصی که بتوان کمیت و کیفیت موردنظر را با دقت به‌گونه‌ای عینی و به‌دوراز داوری‌های شخصی و ملاک‌های مبهم ارزشیابی، اندازه‌گیری کرد (نوروزی، ۱۳۸۵: ۹۱)

روش‌شناسی

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای بوده؛ زیرا ضمن ارائه محورهای راهبردی اداره امور ارتش، مفاهیم را از نظر توسعه‌ای بسط و گسترش داده و از نظر کاربردی نیز می‌تواند مبنای عمل فرماندهان و مدیران ارتش ج.ا.ا واقع گردد؛ همچنین این تحقیق به روش آمیخته و با استفاده از داده‌های کمی و کیفی انجام شده و از روش‌های تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان جهت تبیین گفتمان ولایت‌فقیه و نظریه‌پردازی مبنایی استفاده گردیده است.

جامعه آماری ۱۵۰ نفر از فرماندهان و مدیران راهبردی می‌باشد که طی چهل سال اخیر در مشاغل راهبردی انتصاب داشته‌اند؛ همچنین جامعه نمونه این تحقیق شامل اسناد تمام شمار گفتمان ولایت‌فقیه در اداره امور ارتش جمهوری اسلامی ایران و حدود ۵۶ نفر از نفرات جامعه آماری اخیرالذکر می‌باشد. تعداد جامعه نمونه از فرمول کوکران محاسبه گردیده و اعضا آن به روش هدفمند، با جهت‌گیری گلوله برفی و تا حد اشباع نظری مورد مصاحبه قرار گرفته‌اند.

روش‌های گردآوری اطلاعات در این تحقیق عبارت‌اند از: روش کتابخانه‌ای که با استفاده از کتاب‌های تخصصی، اسناد و مدارک، مقاله‌های علمی - پژوهشی، بایگانی سازمان‌های معتبر و

وبگاه‌های منتشره، پایگاه اطلاع‌رسانی جماران، مجموعه کتاب‌های صحیفه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه)، نرم‌افزار منتشره توسط پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات این تحقیق بهره‌برداری شده و روش میدانی که داده‌ها و اطلاعات استفاده‌شده این تحقیق، از طریق مصاحبه عمیق با فرماندهان و مدیران ارشد ارتش جمهوری اسلامی ایران شاغل در آجا و ستاد کل ن.م گردآوری شده است.

در مرحله احصاء و تبیین گفتمان ولایت‌فقیه در اداره امور ارتش، ابزار گردآوری داده‌های تحقیق «فیش‌برداری» بوده و در مرحله احصاء و تدوین پیاده‌سازی گفتمان ولایت‌فقیه حول محورهای راهبردی در اداره امور ارتش ج.ا.ا، ابزار گردآوری داده‌های این تحقیق «مصاحبه» می‌باشد.

اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری نیز از دو منظر موردبررسی قرار گرفت: نخست این‌که نتایج حاصل از آن تا چه اندازه قابل تکرار و دارای ثبات است و دوم این‌که ابزار موردنظر تا چه اندازه هدف آزمون را تحت پوشش قرار می‌دهد. به‌منظور بالا بردن روایی اسناد از منابع چندگانه و مختلف، ایجاد زنجیره داده‌های اطلاعاتی در تحقیق، بهره‌گیری از نظر خبرگان (اعتبارسنجی ابعاد و مؤلفه‌ها) و نظریه‌های علمی استفاده گردید و جهت بالا بردن پایایی اسناد و مدارک نسبت به تشکیل پایگاه داده از اسناد و مدارک اقدام گردید. جهت تعیین روایی و پایایی مصاحبه نیز سؤالات مصاحبه متناسب با سؤالات فرعی طراحی و پس از مشورت و تأیید خبرگان نسبت به مصاحبه با جامعه نمونه اقدام گردید. با توجه به اطلاعات مکتسبه از جمع‌آوری کتابخانه‌ای در مورد گفتمان ولایت و دسته‌بندی دوره‌های تحول آجا ابتدا سؤالات مصاحبه بر مبنای این دوره‌ها با مشورت و نظر اساتید محترم راهنما و مشاور و تعدادی از خبرگان تنظیم و با تعدادی از جامعه آماری مصاحبه شد. بر مبنای یافته‌های این مصاحبه‌ها این بار سؤالات دیگری بر اساس تجربیات حاصله از این مرحله تنظیم گردید که در آن‌ها اهداف، سیاست‌ها و دکتین که از مرحله اول حاصل شده بود، ارائه و نظر خبرگان در خصوص ابعاد شش‌گانه دیگر مورد سؤال قرار گرفت. همچنین به‌منظور پایایی مصاحبه‌ها، سؤالات را به‌گونه‌ای دیگر و در زمان‌های مختلف مطرح و از چندین مصاحبه‌گر برای پاسخ به سؤالات بهره گرفته شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل داده‌ها مشتمل بر روش‌های تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان جهت پاسخ به سؤال ۱ و ۲ و روش نظریه‌پردازی مبنایی جهت پاسخ به سؤال اصلی تحقیق می‌باشند. به‌منظور تدوین محورهای راهبردی موردنظر از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد بهره گرفته شد. در این روش با استفاده از مصاحبه‌ها، داده‌های موردنظر گردآوری شده و از طریق ۳ نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی مرسوم در روش نظریه داده بنیاد مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین احصاء و در ادامه محورهای

راهبردی ارائه گردید و جهت اعتبارسنجی آن‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS اقدام گردید.

تعاریف عملیاتی: متغیرهای استفاده‌شده در این رساله عبارت‌اند از:

اداره امور ارتش در جمهوری اسلامی ایران: مجموعه تصمیمات، اقدامات و فعالیت‌های مدیریتی در محورهای اهداف، سیاست‌ها، رهنما، برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا و همچنین نظارت، کنترل و ارزیابی است که سامانه فرماندهی ارتش ج.ا.ا در اداره امور آجا، آن‌ها را به‌منظور تحقق رسالت و اجرای مأموریت‌های محوله اجرا می‌کند.

گفتمان ولایت‌فقیه: گفتمان ولایت‌فقیه بر پایه اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شکل گرفته است که در تصمیم‌گیری‌ها و اداره امور کشور برای مسئولان و کارگزاران نظام هدایت‌گر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌کند.

محورهای راهبردی اداره امور ارتش: محورهای مدیریت راهبردی است که حول ابعاد اهداف، سیاست‌ها، رهنما، برنامه‌ریزی، هدایت، سازماندهی، هم‌آهنگی، پیاده‌سازی و اجرا و نظارت و ارزیابی تعریف، مصوب و اجرایی می‌شوند.

اهداف: تعیین غایت‌های مطلوبی که فعالیت‌های آجا را هدایت نموده و به ارزیابی‌ها، هماهنگی‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، سازماندهی‌ها، ایجاد انگیزه در کارکنان و کنترل فعالیت‌های آن به شیوه‌ای اثربخش کمک نماید.

سیاست‌ها: مجموعه خط‌مشی‌ها، اصول راهنما، بایدها و نبایدها، اولویت‌ها، رهنمودها، مقررات و رویه‌هایی است که در حوزه آجا به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف تعیین‌شده و به تأیید و تصویب می‌رسد.

دکترین (راهبرد): اصول و قواعد بنیادی که بر پایه ارزش‌ها و باورهای کلیدی تدوین گردیده و باعث هماهنگی و همسوسازی در تصمیم‌گیری‌ها و هدایت طرح‌ها، برنامه‌ها و تعیین اهداف اساسی در حوزه مأموریت آجا می‌گردد.

برنامه‌ریزی: فرآیندی است که در آن مأموریت، هدف‌ها، راهبردهای اساسی، سیاست‌های خرد و کلان، رویه‌ها، مقررات، برنامه‌های عملیاتی تعیین و چارچوب مناسبی برای هدایت عملیاتی مشخص می‌گردد.

هدایت: مجموعه فعالیت‌هایی که در راستای ترغیب به تلاش مشتاقانه برای نیل به اهداف تعیین‌شده و همسوسازی اهداف فردی با اهداف سازمانی به برقراری ارتباط مؤثر و کارآمد در حوزه آجا می‌پردازد.

سازماندهی: فرآیندی که در آن به طراحی و تعریف کارها و فعالیت‌های ضروری، تقسیم‌کار در بخش‌های مختلف، دسته‌بندی فعالیت‌ها برحسب مشاغل و منصب‌های سازمانی و برقراری ارتباط میان آن‌ها در حوزه آجا می‌پردازد.

هماهنگی: فرآیندی است که همه فعالیت‌های مربوط به حوزه آجا را همسو نموده به گونه‌ای که تصمیمات، وظایف و تخصص‌ها همسو و ترکیب‌شده و در جهت نیل به اهداف تعیین‌شده قرار گیرد.

پیاده‌سازی و اجرا: مجموعه فعالیت‌هایی است که به ارزیابی امکان‌پذیری، انگیزش، سیاست‌گذاری، تأمین منابع، اصلاحات ساختاری، نهادینه‌سازی در حوزه آجا برای فراهم‌سازی مقدمات اجرا و سپس استحکام آن و در اجرا نیز به ایجاد سازگاری میان کارکنان، سازمان‌های تابعه آجا، ارزش‌ها، جهت نیل به اهداف تعیین‌شده و اینکه چه باید انجام شود؟ چه بخشی از این حوزه مسئولیت انجام آن را دارد؟ و روش‌های اجرا و سازگاری میان عوامل اجرا چگونه انجام می‌گردد؟ پردازد.

نظارت و کنترل: فرآیندی که به مقایسه بایدها و هست‌ها پرداخته و فاصله موجود تا وضع مطلوب هدف‌گذاری شده را اندازه می‌گیرد و در آن به تعیین معیارها، مقایسه نتایج عملکردها، تعیین میزان انحراف و عملیات اصلاحی می‌پردازد.

تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق در سه مرحله به شرح زیر انجام شده است:

مرحله اول:

برای دستیابی به پاسخ سؤال فرعی اول و دوم، آثار، بیانات، نظرات و دیده‌گاه‌های ولایت‌فقیه با بهره‌گیری از نرم‌افزار حدیث ولایت استخراج و سپس این بیانات که با روش تمام شمار شامل واژه‌های مرتبط با اداره امور ارتش ج.ا.ایران احصاء شده‌اند، با ذکر مرجع در جداولی تنظیم و کلیدواژه‌های آن‌ها در ستون دیگر جدول درج و در ادامه با استفاده از روش داده بنیاد مفاهیم از کلیدواژه‌ها و گزاره‌ها استخراج و سپس مفاهیم همسان و همگرا تجمیع و مقوله‌ها از آن استخراج و در قالب مضامین دسته‌بندی و تحلیل محتوی شدند.

مرحله دوم:

برای پاسخ به سؤال اصلی، بیانات و دیدگاه‌های ولایت‌فقیه در خصوص اداره امور در ارتش ج.ا.ایران که به صورت جداگانه تحلیل محتوی شده بود، با یکدیگر ادغام و جداول حاصل از تحلیل محتواهای مذکور، تحلیل گفتمان گردید.

اهم مفاهیم مستخرج از بیانات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) مرتبط با اداره امور در ارتش ج.ا.ایران بر اساس تعداد تکرار آن‌ها به ترتیب عبارت‌اند از: مفاهیم اعتقاد به ارزش‌ها و

موازن اسلامی، اطاعت از فرماندهی، تحکیم نظم و انضباط، حفظ سلسله‌مراتب سازمانی، رفاقت و تعاون و برادری، مردمی بودن و اتکای به ملت، بازسازی و نوسازی سازمانی، خوداتکایی و خودکفایی نظامی، وحدت با سازمان‌های نظامی و دولتی و دفاع از استقلال کشور و ملت. مفاهیم مستخرجه از بیانات و دیدگاه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مرتبط با اداره امور در ارتش ج.ا.ایران بر اساس تعداد تکرار آن‌ها به ترتیب عبارت‌اند از: مفاهیم ارزش‌های دینی، بصیرت، ایمان و اعتقاد، ارتقای آموزش، خودکفایی و خوداتکایی، ایجاد و حفظ اقتدار، ابتکار و نوآوری، وحدت و برادری، برنامه‌ریزی، سازماندهی، اولویت تحقیق و توسعه، اخلاق‌مداری، ارتقای نظارت و ارزیابی، ظلم‌ستیزی و استکبارستیزی، نظم و انضباط، توکل و مردمی بودن.

مرحله سوم:

در این مرحله محورهای راهبردی اداره امور آجا در پاسخ به سؤال اصلی شامل مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در ابعاد ۹ گانه با ترکیب عناصر به‌دست‌آمده در مراحل فوق‌الذکر تدوین و پس از غربال با نظر خبرگان و اولویت‌بندی (رتبه‌بندی) با نظرخواهی از خبرگان جامعه آماری و با استفاده از تست فریدمن به ارائه الگو اقدام شده که ترتیب و چگونگی آن‌ها به شرح زیر است:

اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت‌فقیه در اداره امور ارتش:

در این مرحله اندیشه‌ها، آراء، نظرات و همچنین تدابیر، ابلاغیه‌ها و اوامر صادره ولایت‌فقیه در اداره امور ارتش مورد مطالعه، تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان واقع گردیده است.

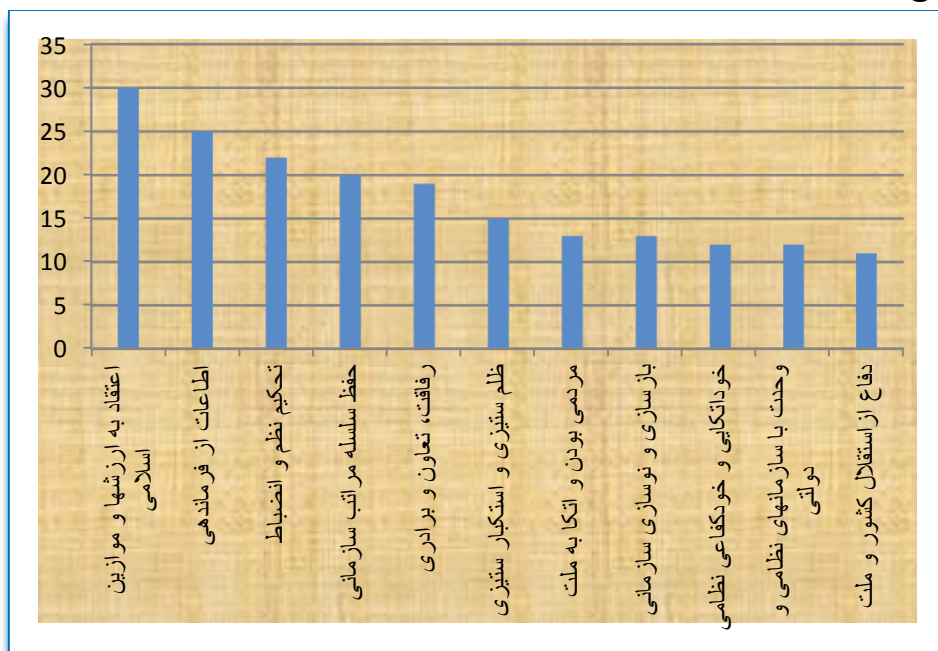
اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) در اداره امور ارتش:

در جهت تبیین اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) در اداره امور ارتش با پایایی و روایی مطلوب، بدواً تمامی آثار مکتوب و بیانات ایشان «از سال ۱۳۱۲ تا روز رحلت - ۱۳۶۸/۳/۸» دو بار مطالعه و در دو چارچوب ۹ محور مدیریت راهبردی و اداره امور ارتش، دو مرحله مورد تحلیل محتوا «با استفاده از روش کدگذاری باز و بهره‌برداری از نرم‌افزار MaxQDA11» و تحلیل گفتمان واقع و تلخیص و فیش‌برداری گردید. سپس مفاد چهار نسخه فیش‌برداری حاصل از دو مرحله تحلیل محتوا و دو مرحله تحلیل گفتمان به‌عمل‌آمده «در دو قالب ۹ محور مدیریت راهبردی و اداره امور ارتش» با یکدیگر مقایسه و مورد مطابقت، همگن‌سازی و تلفیق واقع گردید.

در پایان با استفاده مجدد از نرم‌افزار اخیرالذکر، مؤلفه‌های موردنظر استخراج و در ذیل ۹ محور مدیریت راهبردی اداره امور ارتش دسته‌بندی گردیده است.

مسئله تحقیق در این تحلیل گفتمان، آشکارسازی و استخراج نگاه ولایت فقیه از نظر ماهیت، ریشه‌ها، آثار و بایدهای «اداره امور ارتش» و نبایدهای آن می‌باشد بنابراین جامعه در تحلیل - محتوای، آثار، بیانات، فرامین و تدابیر حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) به روش تحلیل توصیفی با جستجوی کلمات و عبارات مرتبط با مفهوم اداره امور ارتش ج.ا.ایران، به دنبال کشف تأکیدات و ارتباطات آن‌ها بوده است. درواقع این تحلیل به دنبال ارتباط میان مقولات نیست بلکه می‌خواهد واقعیت‌ها را کشف کند. ابزار این کار، جستجو در متن‌های جامعه آماری و شمارش مفاهیم مرتبط با اداره امور ارتش ج.ا.ایران می‌باشد.

مفاهیم مستخرجه از بیانات و دیدگاه‌هایی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) مرتبط با اداره امور ارتش جمهوری اسلامی ایران در مرحله اول به تعداد ۶۲۸ مفهوم بودند که با تحلیل کیفی متن بیانات توسط خبرگان، مهم‌ترین مفاهیم در این بیانات به لحاظ تکرار آن‌ها در قالب ۱۸۹ مفهوم به شرح نمودار صفحه بعد دسته‌بندی می‌گردند:

نمودار ۱: فراوانی مفاهیم در گفتمان امام خمینی (رحمت... علیه)

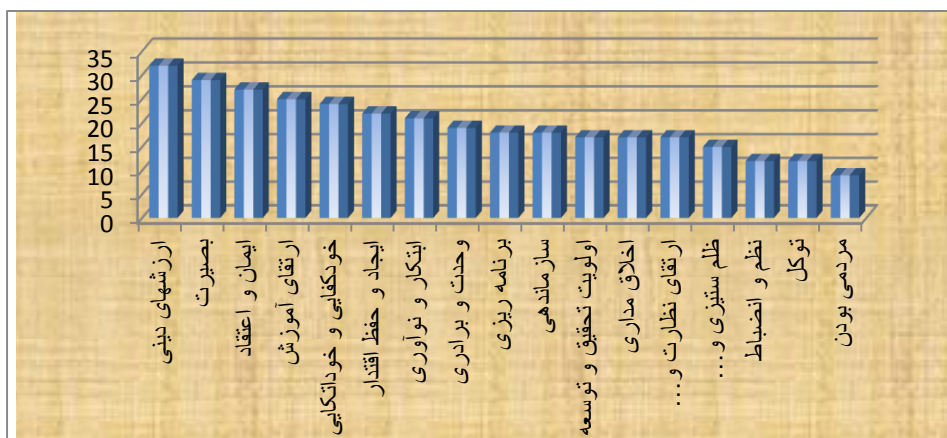
بر اساس نمودار فوق، مفاهیم اعتقاد به ارزش‌ها و موازین اسلامی، اطاعت از فرماندهی، تحکیم نظم و انضباط و حفظ سلسله‌مراتب سازمانی که کاملاً مرتبط باهم هستند، بیشترین تکرار را در گفتمان حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) داشته است.

بررسی و تأمل در علت تأکید معظم له به این مفاهیم در رابطه با اداره امور ارتش به‌روشنی نشان می‌دهد که این مفاهیم با ضرورت‌های خاص آن دوره (ابتدای پیروزی انقلاب که دوره گذار و تحول در ارتش و شکل‌گیری سپاه پاسداران بوده) مرتبط بوده است: در بدو پیروزی انقلاب اسلامی، بی‌انضباطی نیروهای مسلح را تهدید می‌کرد که بی‌توجهی به دستورات سلسله‌مراتب در رأس آن‌ها قرار داشته است. فعالیت، تحرک گروه‌های مختلف سیاسی و به‌خصوص معاند و ضدانقلاب و تحریکات خارجی، وحدت و همبستگی در داخل به‌خصوص نیروهای مسلح را تهدید می‌کرد و وحدت و برادری و عطوفت راه‌کار مقابله با این تهدید و آسیب‌پذیری بود ضمن اینکه ارتش قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در خدمت حاکمیت طاغوت در سرکوب انقلابیون مشارکت داشتند بنابراین مردمی بودن و عطوفت با مردم و همچنین زیردستان مورد تأکید ایشان قرار می‌گیرد. در مورد ایمان و معنویت نیز طبیعی است که این مؤلفه وجه تمایز نیروهای مسلح در ج.ا.ایران با سایر نظام‌ها، باشد.

اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور ارتش:

در جهت تبیین اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور ارتش با پایایی و روایی مطلوب، بدو تمامی آثار مکتوب و بیانات ایشان «از ۱۳۶۶/۳/۷ تا پایان سال ۱۳۹۷» دو بار مطالعه و در دو چارچوب ۹ محور مدیریت راهبردی و اداره امور ارتش، دو مرحله مورد تحلیل محتوا «با استفاده از روش کدگذاری باز و بهره‌برداری از نرم‌افزار MaxQDA11 و تحلیل گفتمان واقع و تلخیص و فیش‌برداری گردید. سپس مفاد چهار نسخه فیش‌برداری حاصل از دو مرحله تحلیل محتوا و دو مرحله تحلیل گفتمان به‌عمل آمده «در دو قالب ۹ محور مدیریت راهبردی و اداره امور ارتش» با یکدیگر مقایسه و مورد مطابقت، هم‌گن‌سازی و تلفیق واقع گردید. در پایان با استفاده مجدد از نرم‌افزار اخیرالذکر، مؤلفه‌های موردنظر استخراج و به شرح جدول «۲» در ذیل ۹ محور مدیریت راهبردی اداره امور ارتش دسته‌بندی گردیده است:

مفاهیم مستخرجه از بیانات و دیدگاه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مرتبط با اداره امور ارتش ج.ا.ا. در مرحله اول به تعداد ۱۱۶۲ مفهوم بودند. باین‌حال با تحلیل کیفی متن بیانات توسط خبرگان، مهم‌ترین مفاهیم در این بیانات به لحاظ تکرار مفاهیم در قالب ۲۸۲ مفهوم به شرح نمودار زیر دسته‌بندی می‌گردند:

نمودار ۲: فراوانی مفاهیم در گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

«ارزش‌های دینی» مهم‌ترین مؤلفه در گفتمان مقام معظم رهبری است که با مفاهیمی همانند بصیرت، اعتقاد، ایمان، اخلاق، وحدت و برادری، ظلم و استکبارستیزی، توکل و... بیان شده است. این مؤلفه از جمله مؤلفه‌های مورد تأکید حضرت امام نیز بود. از نظر مقام معظم رهبری، ارزش‌های دینی در کنار، ارتقای آموزش، تحقیق و توسعه، خودکفایی و خوداتکایی، ابتکار و نوآوری، مردمی بودن به همراه برنامه‌ریزی، سازماندهی، نظم و انضباط، اخلاق، نظارت و ارزیابی مستمر از ارکان اداره امور در ارتش قلمداد می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

در پاسخ سؤال اصلی پژوهش، در این مرحله از تعداد ۱۸۹ مفهوم استخراج‌شده از بیانات حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) در قالب ۱۱ مؤلفه و از تعداد ۲۸۲ مفهوم مستخرج از بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در قالب ۱۷ مؤلفه دسته‌بندی گردید.

به‌منظور دستیابی به گفتمان ولایت در حوزه اداره امور آجا، از تعداد ۴۷۱ مفهوم و تعداد ۲۸ مقوله، مفاهیم و مقولات با مدنظر قرار دادن مفاهیم مشترک، ادغام و در ابعاد نه گانه دسته‌بندی گردیدند. با توجه به تعدد شاخص‌ها و مؤلفه‌ها، غربال‌گری آن‌ها در جلسه خبرگی به‌عنوان مرحله بعد در این گام مدنظر قرار گرفت و با ادغام مفاهیم مقولات مشترک و یا مفهوم نزدیک، تعداد ۴۹۸ شاخص و ۴۶ مؤلفه طبق جدول زیر احصا و به‌عنوان الگوی اداره امور در ارتش ج.ا.ا در ابعاد نه گانه نهایی گردیدند.

جدول ۱: گفت‌وگو ولایت‌فقیه در حوزه اداره امور آجا

مؤلفه			ابعاد
اهداف	دفاع از استقلال	ارتقای آمادگی و تقویت بنیه دفاعی	حفظ امنیت مرزها
	حفظ نظام و انقلاب	حفظ اصول و ارزش‌های دینی	
سیاست‌ها	مدیریت انقلابی و جهادی	اولویت کار، تلاش و استقامت	عدالت محوری
	ظلم و استکبارستیزی و ارتباط با کشورهای دوست و همسایه		تحول و هم‌افزایی
دکترین	مکتبی بودن و معنویت	سبک زندگی اسلامی	نوآوری و مردمی بودن
	شناخت و بصیرت		خودباوری
برنامه‌ریزی	ایمان محوری در برنامه‌ها	توسعه با برنامه‌ریزی دقیق	برنامه‌ریزی راهبردی
سازماندهی	چابک سازی نظام اداری	توسعه سازمان متناسب با مأموریت	سازماندهی مستحکم
هماهنگی	وحدت و هماهنگی	شناخت و جهت‌گیری	برادری و رأفت
هدایت	مدیریت و رهبری مقتدر	فداکاری و شهادت‌طلبی	اخلاق اسلامی
پیااده‌سازی و اجرا	اطاعت از فرماندهی	اصلاح‌گزینش و ارتقای منابع انسانی	مسئولیت‌پذیری
	اصلاح سیستم اداری	مدیریت دانش و انتقال تجارب	بصیرت داشتن
	مدیریت کارآمد و متعهد	خودکفایی در ادوات و تجهیزات	هوشیاری اطلاعاتی
نظارت و ارزیابی	نظارت و بازرسی	مبارزه قاطع با فساد	گزارش‌گیری

از دیدگاه ولایت‌فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی))، محورهای راهبردی اداره امور در ارتش ج.ا.ایران با بهره‌گیری از اهداف عالی نظام ج.ا.ایران و ماهیت این نظام، بر ایمان و معنویت منطبق بر آموزه‌های دینی اتکا دارد و اتکای بر ایمان و معنویت، روحیه و عمل جهادی، تکلیف‌گرایی، ولایتمداری، صمیمیت و مهربانی، پیشرو و درصحنه بودن فرماندهان، شهادت‌طلبی، ساده‌زیستی، تواضع، خودکنترلی و...، وجه تمایز ارتش ج.ا.ایران با دیگر ارتش‌های جهان است و پیگیری اهدافی همچون حفظ اقتدار ملی و تمامیت ارضی، تقویت بنیه دفاعی، رهبری مشارکتی، اقتدارگرایی، توجه به آموزش و بهره‌گیری از تجربیات، مسئولیت‌پذیری، انعطاف و... نیز از وجوه مشترک فی‌مابین تمام ارتش‌های دنیاست. در مجموع می‌توان چنین ارزیابی کرد که ابتدای به معنویت و اتکای به مردم عامل ایجاد یک زاویه قابل‌توجه در محورهای راهبردی اداره امور در ارتش ج.ا.ایران با سایر کشورها به‌رغم وجود اشتراکات بین آنهاست و برخورداری از ایمان و اتکای به معنویت و ولایت‌فقیه مهم‌ترین عامل برتری بخش و موفقیت در اداره امور در ارتش ج.ا.ایران است.

ب- پیشنهادها:

با توجه به نتایج پژوهش فوق، موارد ذیل به‌عنوان پیشنهاد ارائه می‌گردند:

- تدوین الگوی فرماندهی و مدیریت معنویت محور، مدیریت انقلابی و جهادی، سازماندهی مستحکم، سبک زندگی مطلوب فرماندهان و کارکنان از دیدگاه ولایت‌فقیه (حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی))، از جمله موضوعاتی هستند که بررسی آنان در قالب طرح‌های پژوهشی در مراکز دانشگاهی و تحصیلات تکمیلی پیشنهاد می‌گردند.
- محورهای راهبردی احصاء شده از گفتمان امامین انقلاب اسلامی در حوزه اداره امور در ارتش جمهوری اسلامی ایران در اختیار نیروها و نهادهای آجا قرار گیرد تا بهره‌برداری مؤثر به عمل آید.
- عملیاتی کردن مدیریت دانش در سطح آجا و استفاده از تجربیات گران‌قدر پیشکسوتان عرصه جهاد و شهادت در خصوص اجرایی نمودن دیدگاه‌های ولایت‌فقیه در سطوح راهبردی سازمان از ضروریاتی است که باید با عنایت ویژه به آن توجه شود.

فهرست منابع

- حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، ۱۳۹۰، "صحیفه نور"، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰، "نرم‌افزار حدیث ولایت"، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، چاپ اول
- ادیبی سده، مهدی (۱۳۸۸)، "جامعه‌شناسی جنگ و نیروهای نظامی"، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- افتخاری، علی اصغر (۱۳۸۴)، "مصلحت و سیاست"، رویکردی اسلامی، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، چاپ اول
- اکبری پورکانی، اصغر (۱۳۹۱)، "مؤلفه‌های نظامی امنیت از دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، چکیده مقالات منتشرشده همایش امنیت پایدار، دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)، بهار ۱۳۹۱
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۳)، "مبانی و تاریخ اندیشه‌های نظامی در جهان"، تهران، نشر دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- چهارپاشلو، مهدی (۱۳۹۱)، "استراتژی نظامی از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، همایش سراسری مکتب دفاعی انقلاب اسلامی در آراء و اندیشه‌های ولایت‌فقیه، دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)
- حسن‌بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰)، "مدیریت راهبردی"، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، چاپ اول
- حقیقی، محمدعلی (۱۳۸۷)، "تئوری‌های مدیریت"، تهران، انتشارات نقش مهر، چاپ اول
- دانشگاه عالی دفاع ملی (۱۳۹۰)، "مقدمه‌ای بر طرح تحقیق نظام حکومتی الگو"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، چاپ ۱
- درویشی، فرهاد، "ابعاد امنیت در اندیشه و آرای حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)"، دانشگاه بین‌المللی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)
- رستمی، علی (۱۳۹۲)، "راهبرد (نظریه‌ها، مفاهیم، کاربردها)"، تهران، انتشارات نورا، چاپ اول
- رستمی، محمود (۱۳۷۸)، "فرهنگ واژه‌های نظامی"، تهران، چاپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول
- رضائیان، علی (۱۳۸۷)، "اصول مدیریت"، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، چاپ ۱۹

- روان بخش، قاسم (۱۳۹۱)، "نقش نیروهای مسلح ج.ا.ا در دفاع هوشمند با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)"، همایش سراسری مکتب دفاعی انقلاب اسلامی در آراء و اندیشه‌های ولایت‌فقیه، دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)
- روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۶)، "قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران"، تهران، شماره ۱۲۴۴
- سبحانی، محمدقاسم (۱۳۹۱)، "امامت و رهبری: الگوی برتر فرماندهی و مدیریت در اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، همایش سراسری مکتب دفاعی انقلاب اسلامی در آراء و اندیشه‌های ولایت‌فقیه، دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)
- صدری افشار، غلام‌حسین؛ حکمی، نسرتین (۱۳۵۷)، "فرهنگ فارسی امروز"، تهران، مؤسسه نشر کلمه، چاپ ۲
- کاردان، عباس (۱۳۹۰)، "درآمدی بر راهبردهای امنیت ملی ایالات متحده آمریکا"، کتاب آمریکا، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، چاپ اول
- کرم‌نیا، رضا (۱۳۹۱)، "ارائه الگوی راهبردی دفاعی بر اساس اندیشه دفاعی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- مرادپیری، هادی؛ مقیسه، رضا (۱۳۹۱)، "اندیشه دفاعی حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، همایش سراسری مکتب دفاعی انقلاب اسلامی در آراء و اندیشه‌های ولایت‌فقیه، دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)
- نادری، علی‌رضا (۱۳۹۱)، "بررسی عوامل مؤثر بر خلاقیت و نوآوری در ارتش ج.ا.ا ایران و ارائه الگوی مناسب با تأکید بر رهنمودها و اوامر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی
- نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)، "فرهنگ دفاعی امنیتی"، تهران، انتشارات سنا، چاپ اول